

Тема: Соціалізація вільного часу та дозвіллевої діяльності.

1. Час як значна соціальна цінність.
2. Категорія „вільний час“, його структура і зміст. Фактори, які впливають на раціональне використання вільного часу.
3. Соціальний час. Виробничий час. . Неробочий час.
4. Поняття „вільний час суспільства" і „вільний час особистості".
5. Види діяльності у сфері вільного часу.
6. Соціально-психологічні особливості організації вільного часу.

Сучасна соціокультурна ситуація характеризується цілим рядом негативних процесів, які намітилися в сфері духовного життя українського суспільства - втратою духовно-моральних орієнтирів, відчуження від культури і мистецтва дітей, молоді і дорослих, істотним зменшенням фінансової забезпеченості установ культури, у тому числі й діяльність сучасних культурно-дозвіллевих центрів.

Перехід до ринкової системи відносин спричинює необхідність постійно збагачувати зміст діяльності установ культури, методи її здійснення і шукати нові дозвілєві технології. Основне їхнє завдання полягає в розвитку соціальної активності і творчого потенціалу особистості, організації різноманітних форм дозвілля і відпочинку, створення умов повної самореалізації особистості в сфері дозвілля. На жаль, через соціально-економічні труднощі суспільства, відсутність належної кількості соціально-культурних установ і недостатню увагу до організації дозвілля з боку місцевих органів влади і культурно-дозвіллевих установ відбувається розвиток різноманітних форм дозвіллевої діяльності, яка знаходиться за межами соціально-дозвіллевих інститутів. Вільний час є одним з важливих засобів формування особистості людини. Він безпосередньо впливає і на її виробничо-трудова сфера діяльності, тому що в умовах вільного часу найбільш сприятливо відбуваються рекреаційно-відбудовні процеси, що знімають інтенсивні фізичні та психічні навантаження. Використання вільного часу є своєрідним індикатором культури, кола духовних потреб та інтересів конкретної особистості або окремої соціальної групи.

Як частина вільного часу дозвілля залучає особистість своєю нерегламентованістю і добровільністю вибору його різних форм, демократичністю, емоційною забарвленістю, можливістю поєднати фізичну й інтелектуальну діяльність, творчу і споглядальну, виробничу й ігрову. Для значної частини людей соціальні інститути дозвілля є ведучими сферами соціально-культурної інтеграції й особистішої самореалізації. Однак усі ці переваги діяльності сфери дозвілля поки ще не стали надбанням, звичним атрибутом способу життя українського народу.

Практика дозвілля показує, що найбільш привабливими формами дозвіллевої діяльності є музика, танці, ігри, шоу, КВВ, однак не завжди культурно-дозвіллеві центри планують свою роботу, виходячи з інтересів людей. Треба не тільки знати сьгоднішні культурні запити, передбачати їхні зміни, а й уміти швидко реагувати на них, вміти запропонувати нові форми і

види дозвіллевих занять. Тому необхідно виробити диференційовані форми організації дозвілля різних груп населення. Ця організація повинна містити в собі різні види діяльності у віковому, професійному й соціальному аспектах. Різні категорії людей відрізняються один від одного потребами, рівнем культурної та професійної підготовленості, бюджетами вільного часу і відношенням до нього. Саме це й треба враховувати в роботі сучасних культурно-дозвіллевих установ, які повинні пропонувати людям найбільш ефективні в кожному конкретному випадку дозвіллеві заняття, волю вибору і можливість зміни різних видів діяльності на науковій основі.

Дозвіллезнавство - це галузь науки, яка вивчає життєдіяльність, відносини й організацію людей у сфері вільного часу. Вільний час - це не самоціль. Дійсну цінність він набуває лише тоді, коли використовується для всебічного розвитку особистості. Вільний час призначений для того, щоб людина мала можливість розкрити себе, піднятися до вищого рівня прояву

своїх здібностей, повніше задовольнити свої постійно зростаючі потреби. По суті це такий же зайнятий час, як і години праці на виробництві або в домашньому господарстві. Тільки ця зайнятість - особливого роду. У вільний час ми вчимося, виховуємо дітей, читаємо книги, дивимося телевізор, ходимо в кіно, театр, на концерти, займаємося самоосвітою, спілкуємося з товаришами і друзями, буваємо на природі і т.д. При розгляді складових вільного часу, на наш погляд, цілком може бути приведені положення про те, що вільний час являє собою як дозвілля, так і час для більш піднесеної діяльності. Звідси випливає, що не можна ототожнювати поняття „дозвілля" з поняттям „вільний час". Вільний час набуває форми дозвілля, але не зводиться цілком до нього. Для дозвілля насамперед характерні пасивно - видовищні форми проведення вільного часу. У рамках дозвілля в основному здійснюється споживання культури, а не її творення: людина прагне задовольнити свої потреби в насолоді, задоволенні, розвазі. Дозвілля розвиває особистість. Дозвілля - це сукупність занять у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні фізичні, психічні і духовні потреби, в основному відновлювального характеру. На відміну від природної основи відновлення сил людини, дозвілля є специфічним, соціальним способом регенерації цих сил.

До дозвілля імовірніше всього можна віднести такі види занять, як читання, перегляд телепередач, відвідування кінотеатрів, театрів, концертів, спілкування з друзями, заняття спортом, розваги, прогулянки, ігри, пасивний відпочинок і т. ін. Для занять у години дозвілля характерна в основному самоособистісна спрямованість їхнього змісту.

Більш піднесена діяльність - це заняття у вільний час, за допомогою яких людина розвиває і реалізує свій творчий потенціал, бере участь у виробництві матеріальних і духовних цінностей, найбільш ефективно удосконалює себе як особистість.

Слід також зазначити таку закономірність: і в сфері дозвілля, і в сфері більш піднесеної діяльності в кожного з нас виявляється основне заняття. Якраз воно і виступає основою всіх інших видів занять і активно впливає як

на їхню тривалість, так і на їхню частоту.

Вільний час має дві складові:

- це час, що використовується на необхідну суспільну, творчу й іншу діяльність;

- це власне дозвілля.

Вільний час є частиною позаробочого часу в межах доби, тижня, місяця і року. Він становить значну частину соціального часу і тісно пов'язаний в кількісному і змістовному відношенні з робочим часом. Вільний час починається там, де закінчується не тільки робота на виробництві в установі, а й усяка інша турбота про підтримку фізичного буття людини. Тобто під вільним часом розуміють такий час, що не поглинається безпосередньо продуктивною працею, а залишається вільним для задоволень, для дозвілля, для вільної діяльності і розвитку. Вільний час у цьому змісті виступає як простір для людського розвитку.

Соціальний феномен вільного часу останніми роками привертає увагу усе більшого кола людей. Воно стає предметом обговорення не тільки фахівців, а й широкої громадськості.

Час. Цим поняттям, що ввійшло багато століть тому в побут народів, вимірюється практично будь-який процес, що відбувається в навколишньому світі. Людина не може жити в якому-небудь іншому часі, крім сьогодення. Вона завжди сучасник свого часу. Кожна мить для людини — єдине, неповторне. Час, за словами римського філософа Л. Сенеки, єдина річ, яку не можна повернути назад. Часом вимірюється і життя окремої людини, і людського суспільства в цілому, і історичні форми його існування. Сутність соціального часу — сполучний момент між минулим, сьогоденням і майбутнім поколіннями людей, суспільства в цілому.

За визначенням В.М. Пічи [28] та інших, „сфера позаробочого часу містить у собі безцінний капітал — вільний час. Розташовуючи останнім і користуючись ним практично щодня, багато хто з нас вкладає нього зовсім різний зміст. В одних вільний час асоціюється просто з відпочинком, в інших - з аматорською працею, у третіх - з дружніми зустрічами і розвагами, в четвертих - з непрофесійною творчою діяльністю і т.д. Навіть серед науковців, що безпосередньо займаються вивченням вільного часу, немає єдності в його визначенні”.

Вільний час починається там, де закінчується не тільки робота на виробництві або в установі, а й усяка інша турбота про підтримку фізичного буття людини. Таким чином, під вільним часом розуміється такий час, який не поглинається безпосередньо продуктивною працею, а залишається вільним для задоволень, дозвілля, вільної діяльності й розвитку. Вільний час виступає в цьому плані як простір для людського розвитку. У кожної людини складаються свої, тільки йому властиві взаємини з часом. І хоча, говорячи словами поета, «ми всі під владою часу живемо», сам по собі він не може бути ні поганим, ні гарним. Час - лише простір для наших дій і вчинків. Він не може породити ні доблестей, ні пороків. Усі наші якості (і гарні, і погані) народжуються чи вмирають у нас самих. Зміст, спрямованість, форми нашого

дозвілля багато в чому залежать від нас самих, рівня нашої культури.

Варто розрізняти поняття „вільний час суспільства" і „особистий вільний час". Під першим мається на увазі час, наданий кожним суспільством його членам для задоволення їхніх інтелектуальних і духовних потреб, фізичного розвитку. Особистий же вільний час — це час, що знаходиться в розпорядженні кожної людини. Вільний час суспільства складає зміст вільного часу особистості: останнє не може існувати поза вільним часом суспільства. Особистий вільний час поділяється на суспільно-нормальне та індивідуальне. Суспільно-нормальне залежить від умов життя, а також соціальних і культурних потреб тієї групи людей, до якої належить індивід. Індивідуальне кожної окремої людини залежить від його інтересів, цінностей, а також від наданих суспільством можливостей для їхнього задоволення.

Поняття „цінність" міцно увійшло в лексикон суспільних наук. Проте його зміст інтерпретується різними вченими далеко неоднозначно. Виявляється, при наявності однакової кількості вільного часу в двох людей одного віку й однієї професії усвідомленні ними цінності цього часу зовсім різні. За визначенням К. А. Абдульханової-Славської [38], типи особистості, більше включені в соціальну динаміку, знаходяться в більш прямих, жорстких (короткострокових), тимчасових зв'язках із соціальними умовами. Вони одержують від соціальних ситуацій свого роду додаткове прискорення. Типи особистості, які слабо включені в соціальні процеси, що не усвідомлюють вільний час як цінність, як правило, найбільше статичні і володіють малим „прискоренням", оскільки не знають, чим цей час заповнити.

Вільний час — безумовна цінність для кожної людини, оскільки цей час відведений для її розвитку. Воля виступає необхідною умовою індивідуалізації, відокремлення індивіда, знаходження ним його власного „Я". Воля завжди є воля від чогось для чогось. Без з'ясування цих обставин розмова про вільний час виявляється безпредметною. Вільний час повинен бути вільний від твердої регламентації, примусу („заорганізованості"), адміністративного регламентування. Разом з тим він не може розглядатися поза інтересами суспільства, його норм і моральних принципів. Вільний час може бути заповнений різним змістом, але він не повинен служити простором антигромадської діяльності, використовуватися для збитку волі, суспільству і самій особистості.

Цінністю може бути лише те, що важливе для життя самого суб'єкта. Цінність вільного часу всього суспільства і цінність вільного часу конкретної особистості не тільки не збігаються, але часом і різко суперечать один одному. Для безробітного вільний час не існує, не має змісту поняття „вільний час" і для непрацюючого пенсіонера. Вільний час пов'язаний не тільки з волею вибору видів діяльності, а й з волею вибору ритму їхнього здійснення. Людині потрібен час для відокремлення, міркувань, коли ніхто не заважає, не відволікає його увагу. Інтенсивність ритму діяльності не може вимірятися простою кількістю фізичних дій.

Економія вільного часу має визначені межі. Треба бути закінченим педантом, щоб кожен вчинок у цей час підкоряти ідеї розвитку. Іноді творча людина може годинами ледарювати, дивитися розважальні чи спортивні передачі по телебаченню, безцільно бродити, гратися разом з дітьми. При цьому йдеться про відпочинок тіла і голови. Просто фізично неможливо використовувати щохвилини вільного часу для особистого розвитку. Через це такий час не можна вважати втраченим для людини. Скорочення витрат часу на господарські потреби і самообслуговування — важливий резерв збільшення обсягу вільного часу.

Вирішити завдання за рахунок скорочення робочого часу при сучасному рівні продуктивності праці практично неможливо. Особливо варто сказати про витрати часу на догляд за дітьми. Тут фактично стирається межа між вільним часом і непорушними витратами позаробочого часу. Батьки витрачають на догляд за дитиною (особливо в перші роки її життя) значну частину свого вільного часу, причому роблять це не тільки з необхідності, а з вільного волевиявлення. Неможливо регламентувати, штучно обмежити час, витрачений на догляд за дітьми та їхнє виховання! Ці витрати завжди залежать від конкретних умов (скажемо, від наявності чи відсутності в родині бабусі і дідуса, від індивідуальних особливостей і стану здоров'я дитини).

Практично кожному з нас доводилося зустрічати чимало умільців, що у вільний час своїми руками майструють меблі, шують оригінальний одяг для себе і для дітей, плетуть кошики і т.д. Це одночасно і господарська діяльність, і розумне використання вільного часу. У перспективі цінність необхідних витрат часу на самообслуговування і господарську діяльність буде підвищуватися. Такі заняття усе більше сприятимуть багатобічному розвитку особистості.

Соціологія вільного часу і культурного дозвілля - важливий напрям досліджень умов і видів (форм) життя суспільства. У сфері вільного часу відбувається не тільки відновлення здатності індивіда до продуктивної праці, а й розвиток духовно-моральних якостей особистості, виховання підростаючого покоління, його соціалізація, здійснюється ряд інших соціально важливих функцій.

У сучасній соціологічній науці існують поняття необхідно-вільний час і вільний час. Необходимо-вільний час визначає межі простору зовнішньої необхідності. Вільний час - це частина позаробочого часу, що залишається в людини, за винятком необхідних витрат часу для вільного розвитку особистості. За визначенням В. М. Лавриненко, необхідний час жорстко детермінований, вільний - більш пластичний.

Класифікація бюджету вільного часу, введена ще в 20-ті роки минулого століття С. Г. Струмлініним [77], передбачає: фізичний розвиток (фізкультура і спорт), прогулянки, туризм; культурна самодіяльність, виконання суспільних обов'язків, навчання, відвідування лекцій, музеїв, читання книг, газет, художня самодіяльність; культурний відпочинок, кіно, театр та інші видовища, домашні ігри, шахи, шашки й т. ін.; різноманітні розваги,

приймання гостей і ходіння в гості, інші втрати часу. Р. Л. Стеббинс [75] поділяє дозвілля на серйозне і звичайне. Серйозне дозвілля - це стійкі заняття, які захоплюють людину численними можливостями і властивою їм комплексністю. Цей вид дозвілля відрізняється від „випадкового”, або „несерйозного”, яке пропонує звичайно набагато менше можливостей, набагато більше простого за структурою і рідко припускає досконалість виконання. До сфери дозвілля автор відносить будь-яке існуюче хобі й аматорів, що віддаються йому: колекціонерів, ремісників, учасників самодіяльності, учасників спортивних змагань, ігор і турнірів; аматорів, що захоплюються різними галузями мистецтва, і т.п. Деякі хобі розвиваються в професії. Цей перехід був здійснений у різні моменти історії в усіх любительсько-професійних галузях мистецтва, науки, спорту і розваг.

Комерційні еквіваленти хобі (наприклад, виготовлення і продаж меблів) точніше будуть розглядатися як підприємництво, а не як професія.

Різноманітні організації, які спеціалізуються на дозвіллевій діяльності, забезпечують соціально значимі можливості для зімкнення індивідуалізованих дозвіллевих ідентичностей їхніх членів, так само як і для вираження центральних життєвих інтересів, що вони усі розділяють. Звичайна, неорганізована дозвіллева діяльність нездатна угамувати спрагу організаційної приналежності, оскільки вона (ця діяльність) тільки зрідка стає формально організованою.

Усі витрати часу (необхідного і вільного) для суспільства і для особистості дуже важливі. Але витрати вільного часу якісно інші: вони зумовлені не зовнішніми обставинами, а внутрішніми, усвідомленими потребами розвитку особистості. Діяльність людини у вільний час спрямована на безпосереднє формування індивідуальності людини, тобто на те, що робить її особистістю. Вільний час, як правило, спрямований на розвиток творчих здібностей і задатків, підвищення культурного рівня, на естетичне, моральне, фізичне удосконалення людини. За визначенням В. М. Лавриненко, в міру зростання продуктивних сил суспільства стираються межі необхідного, і розширюється сфера вільного часу. У цьому виявляється закон економії суспільного часу.

Від уміння спрямовувати свою діяльність під час дозвілля на досягнення загальнозначущих цілей, реалізацію своєї життєвої програми, розвиток і удосконалювання своїх сутнісних сил багато в чому залежить соціальне самопочуття людини, задоволеність своїм вільним часом. До специфічних рис особистості, особливо молоді відноситься перевага пошукової, творчо-експериментальної активності. Молодь більше схильна до ігрової діяльності, що охоплює психіку цілком, що дає постійний приплив емоцій, нових відчуттів, і з небажанням пристосовується до одноманітної діяльності, спеціалізованої. Ігрова діяльність має універсальний характер, вона притягає до себе людей практично всіх віків і соціального стану. У молоді інтерес до ігрової діяльності виражений яскраво. Діапазон цих інтересів широкий і різноманітний: участь у телевізійних і газетних вікторинах, конкурсах, комп'ютерні ігри, спортивні змагання.

Примітною особливістю сучасної дозвіллевої діяльності стало яскраво виражене прагнення до психологічного комфорту в спілкуванні, прагненні придбати певні навички спілкування з людьми різного соціально-психологічного складу.

Спілкування сучасної людини в умовах дозвіллевої діяльності задовольняє, насамперед, такі її потреби:

- в емоційному контакті, співпереживанні;
- в інформації;
- в об'єднанні зусиль для спільних дій.

Потреба в співпереживанні задовольняється, як правило, у малих, первинних групах (родині, групі друзів, неформальному об'єднанні). Спілкування в інформаційній групі, наприклад, організується, як правило, навколо „ерудитів”, осіб, які володіють певною інформацією, якої немає в інших і яка має цінність для цих інших. Спілкування заради спільних погоджених дій виникає не тільки у виробничо-економічній, а й у дозвіллевій сфері діяльності. Усе різноманіття форм спілкування в умовах дозвіллевої діяльності можна класифікувати за такими основними ознаками:

- зміст (пізнавальні, розважальні);
- час (короткочасні, періодичні, систематичні);
- характер (пасивні, активні);
- спрямованість контактів (безпосередні й опосередковані).

Будь-які потреби в сфері дозвілля мають певну послідовність прояву. Задоволення однієї потреби породжує звичайно нову. Завдяки цьому можна змінювати вид діяльності і збагачувати дозвілля. У сфері дозвілля повинен здійснюватися перехід від простих форм діяльності до складніших, від пасивного відпочинку - до активного, від задоволення більш глибоких соціальних і культурних прагнень, від фізичних форм рекреації - до духовних насолод, від пасивного засвоєння культурних цінностей - до творчості і т.п.

Коли змінюється соціальний стан людини, рівень його культури, то відразу ж відбуваються зміни в структурі дозвілля. Дозвілля збагачується в міру збільшення вільного часу і зростання культурного рівня індивіда. Якщо людина не ставить собі за мету самовдосконалюватися, якщо її вільний час нічим не заповнений, то відбувається деградація дозвілля, збідніння його структури.

Структура дозвілля складається з декількох рівнів, що відрізняються один від одного своєю психологічною і культурною значимістю, емоційною вагомістю, ступенем духовної активності.

Найпростіший вид дозвілля - відпочинок. Він призначений для відновлення витрачених під час роботи сил і поділяється на активний і пасивний. Пасивний відпочинок характеризується станом спокою, що знімає стомлення і відновлює сили. Чим ти зайнятий - не має значення, аби можна було звільнитися від напруження, одержати емоційну розрядку. Звична, проста діяльність спричинює настрій спокою. Такий відпочинок - невід'ємний елемент життя людини. Він є підготовчим ступенем до більш складної і творчої діяльності.

Активний відпочинок, навпаки, відтворює сили людини з перевищенням вихідного рівня. Він надає роботу м'язам і психічним функціям, яка не знайшла застосування в праці. Людина насолоджується рухом, швидкою зміною емоційних впливів, спілкуванням із друзями. Активний відпочинок, на відміну від пасивного, потребує деякого мінімуму свіжих сил, вольових зусиль і підготовки. До нього відносять фізкультуру, спорт, фізичні й психічні вправи, туризм, ігри, перегляд кінофільмів, відвідування виставок, театрів, музеїв, прослуховування музики, читання, дружнє спілкування. Дослідники виділяють три основні функції активного відпочинку: відбудовну, розвивальну і гармонізаційну. Перша забезпечує людині фізіологічну норму здоров'я і високу працездатність, друга - розвиток її духовних і фізичних сил, третя - гармонію душі і тіла. Загалом, безліч сторін особистості можуть бути розвинуті й удосконалені активним відпочинком, якщо індивід має добре розвинуте вміння відпочивати. Воно є свого роду мистецтво, що полягає в здатності оцінити можливості свого організму і зробити правильний вибір найбільш придатних у цей час занять.

Між роботою і відпочинком соціологи, психологи, економісти встановили прямий взаємозв'язок. У культурно-дозвілєвій діяльності також було проведено ряд досліджень. Найбільш точні і плідні дослідження Ю. О. Стрельцової [76], яка вважає „що будь-який вид вільної діяльності несе в собі як функцію відновлення сил, так і функцію розвитку знань і здібностей людини. Однак одна з цих функцій домінуюча: як вид діяльності має властивість розвивати людину або переважно відновлювати її сили". Звичайно відпочинок і розваги тісно переплітаються один з одним, але й мають свої розходження. Традиційно „розвагами" іменують такі види діяльності у вільний час, які дають можливість повеселитися, відволікають від турбот. Розвага завжди потребує активності, на відміну від відпочинку. Ще уточнимо, у процесі відпочинку людина відновлює свій фізіологічний стан, а розваги необхідні для зняття психологічних стресів, перевантажень, перевтоми. Отже, розваги потребують особливого емоційного навантаження.

Відпочинок також дає можливість визначити місце і роль окремої людини в соціальній системі (соціальній групі, колективі, суспільстві в цілому) відповідно до його індивідуальних якостей і особливостей. Усе це й робить відпочинок соціально-педагогічним видом діяльності. Важливо, щоб кожна людина займалася улюбленою справою і виконувала ті соціальні функції, які більше всього відповідають її інтересам і можливостям. Так само, крім потреби в активній діяльності, в людини є потреба в живому спогляданні світу і свого внутрішнього життя, в поетичному і філософському міркуванні. Цей рівень дозвілля називають споглядальним. Йому відповідає спілкування між близькими за духом людьми.

У дозвілєвій діяльності колектив виступає основною ланкою зв'язку між особистістю і суспільством. Заняття в клубному колективі здійснюються на більш високому рівні активності, не обмеженому лише пізнавальною діяльністю, як це відбувається у виробничих і навчальних колективах. У стабільних колективах розвивається інтерес, піднімається активність

учасників, увага стає більш стійкою. Важливо, щоб учасники колективів постійно ділилися своїми успіхами з іншими, постійно взаємодіяли. Практикою доведено, що культурно-дозвіллева установа за своєю природою має можливість розвивати в людей стійкі загальні інтереси і в подальшому спиратися на них. Саме аматорство засноване на жагучому захопленні, спричинює в людині підвищену, стійку увагу, що є умовою творчості. Треба прагнути до того, щоб і масові заходи зумовлювали велику активність її учасників. Відповідно така активність, викликає увагу і підтримує її на високому рівні.

Люди, які випадково зустрілися, являють собою номінальну групу. Це нестабільна аудиторія, яка характеризується, як правило, слабкими зв'язками між собою, різними цілями. Це обмежує можливості розвитку динамічних процесів у групі та можливості самоствердження її учасників. Але це зовсім не означає, що в нестабільних аудиторіях не відбувається поширення і закріплення соціально-психологічних змін у свідомості окремих людей і підгруп. Звичайно, це відбувається масивніше, йде більше через задоволення потреб, ніж шляхом розвитку їхніх здібностей, що характерно для стабільних колективів. Сюди ж можна віднести й масову аудиторію, яка багато в чому відрізняється від гурткової (групової), що складається з відвідувачів, які постійно взаємодіють. Її члени організаційно не оформлені, між ними може і не бути ніяких постійних контактів, вони навіть не знайомі один з одним, але під час будь-якого заходу їх об'єднує загальна мета і загальне заняття. Це немаловажно, тому що в культурно-дозвіллевій установі, з одного боку, створюються різнорідні аудиторії (за особистими, груповими, колективними ознаками), а з іншого - уніфікуються об'єднання усіх на основі спільності інтересів і однакових мотивів відвідування.

Характер і рівень взаємин людей, які складаються в будь-якому колективі, рухає або гальмує розвиток дозвіллевих інтересів, впливаючи на відношення до відпочинку. Тому дуже важливо в культурно-дозвіллевій установі враховувати різні співвідношення особистісних і групових моментів. Це дає змогу знайти якнайбільше варіантів соціального зрівноважування молодої людини із середовищем занять на дозвіллі, а також це розширить мобільність окремих людей і цілих груп.

Добір матеріалу для будь-яких заходів складний і суперечливий. Адже в масовій аудиторії можуть бути люди з різними особистішими утвореннями, віком, соціальним станом, культурним рівнем розвитку. Одні вимагають високої якості заходу, інші про це не задумуються, тому потрібно задовольнити смаки представників і низького і високого рівня підготовки, треба дати матеріал, що виконує прості і більш складні педагогічні функції. Таким чином, у нестабільній аудиторії організатор дозвілля має справу з безліччю потреб (у відпочинку, спілкуванні, пізнанні, насолоді) і з безліччю різних інтересів. Тому він повинен мати педагогічну оперативність у виявленні і використанні цих моментів. Потрібно враховувати особливості реклами заходу, розглянути мотиви відвідування культурно-дозвіллевої установи.

Зрозуміло, кожний відпочиває по-своєму, виходячи з власних можливостей і умов. Однак є ряд загальних вимог, яким повинне відповідати дозвілля, щоб бути повноцінним. Ці вимоги випливають з тієї соціальної ролі, яку має виконувати дозвілля. Насамперед, необхідно підходити до нього як до засобу виховання і самовиховання людини, формування всебічно, гармонічно розвиненої особистості. При виборі й організації тих чи інших занять, форм дозвіллевої діяльності слід враховувати їхнє виховне значення, чітко уявляти, яким якостям особистості вони допоможуть сформуватися або закріпитися. Завдання людини всебічно розвивати свої здібності має особливий характер. Справа в тому, що формування і розвиток здібностей можна реалізувати лише на основі задоволення потреб особистості. Останні, у даному взаємозв'язку, являють собою рушійну силу здатності. Тому це завдання припускає всебічний розвиток здібностей людини і настільки ж усебічне задоволення його потреб. Ясно, що вирішити це завдання неможливо без сфери дозвілля, де знаходить задоволення цілий комплекс потреб, у тому числі й потреба особистості в розвитку та в самовдосконаленні. Вона виявляється як її свідоме бажання спеціально впливати на себе певними заняттями, вправами з метою самовдосконалення і розвитку. Значення даної цієї надзвичайно важливе, тому що наявність лише зовнішніх, хоча б і визначальних умов, недостатнє для реалізації цілей усебічного розвитку людини. Треба, щоб і сама людина хотіла цього розвитку, розуміла його необхідність.

Таким чином, активне, змістовне дозвілля потребує певних потреб і здібностей людей. Опиратися на творчі види дозвіллевих занять, на забезпечення прямої участі в них кожної окремої людини - головний шлях формування в ній особистісних якостей, які сприятимуть змістовному й активному проведенню дозвілля.